17.

Q. D. B. V.

CHARACTERES EVENTORUM, QUATENUS UTILIUM,

PRAESIDE
CONRADO SAMUELE SCHURZFLEISCHIO,

ediſſerentur

a

IOANNE BENEDICTO TEZEL,
von Kirchen-Sittenbach/
PATRICIO NORICO,

In Auditorio Maiori,

D. Octobr. ANNO cIↄ Iↄc LXXXIII.

CUM PRIVILEGIO SEREN. EL. SAXON.

Diſputatio LVI.

LIPSIAE, Apud NICOLAUM SCIPIONEM.
cIↄ Iↄc XCIIX.

I.

OMnium rerum modus eſt, et nimia moles ſeipſam non capit, vaſtumqve imperium ſaepe fluctuat, ac difficulter etiam continetur. *Apud Thucydidem hiſt. lib. VI. ubi Nicias ſvaſit Atheni enſibus, prius potiusqve de firmando, qvam de augendo Imperio cogitandum eſſe. Tacitus Annal. I. 11. 8. Curtius IV. 11. 8.*

II. Igitur maxime ſecuritatis intereſt, ut maior ſit cura defenſionis, qvam potentiae acqvirendae, cum hanc plerunqve maiora pericula ſeqvantur: qvam Periclis ſententiam adducit *belli Peloponneſiaci ſcriptor lib. I.*

III. Nec vero committendum eſt, ut finitimorum iniuriae negligantur: qvo argumento utuntur Corcyraei, cauſamqve defenſionis ſuae commendant, et confidenter affirmant, *iniuſtum eſſe, homines periclitantes, et non inimicos repelli*, inprimis vicinos, et foedus atqve auxilium ex gravi et neceſſaria cauſa petentes, *apud eundem d. lib.*

IV. Qvod apud Romanos inrer regnandi artes fuit, magnamqve iis potentiae acceſſionem attulit, cum foedera pangerent, ut amicorum ſociorumqve res arbitrio ſuo moderarentur, coloniasqve ducerent, ut provincias nuper acqviſitas firmarent, et mobilem otioſamqve urbis faecem exhaurirent, Id ratione prudentiae metitur Hermocrates, et licere exiſtimat, ſi dominari cupientibus vicini ultro cedant, neqve obnitantur, *apud eundem lib. III.* Cumqve Romani nulla iuris ſpecie foedera nova paciſci poſſent, et vel humanitatis cauſa miſſuros ſe reciperent, qvi alieno nomine vetuſtiores ſocios roga-

rent, populi ſpe fruſtrati interdum ſe dediderunt ut Campani *apud Livium VII. 31.* Qvibus rebus evenit, ut annitentibus Campanis, fines proferrent, et Samnio potirentur, *Nic. Machiavellus de Republ. l.III. c.1.*

V. Ceterum in coloniis animus auſpiciumqve mittentis inſpicienda ſunt, ut conſtet, qvo iure, et in qvas regiones coloniae mittantur, atqve his indiciis intelligatur conditio et ſtatus, qvod nimis laxe decidit Hugo Grotius, et miſſum in coloniam populum ſtatim novum liberumqve factum eſſe cenſet, *de iure belli et pacis II. 9. 10.* De more mittendi colonias *vid. Caſpar Facius polit. Livian. art. VII.*

VI. Vt olim coloniae ad levandas inutili turba urbes comparatae ſunt, ſic inſtituti huius antiqvitatem multae et Chriſtianae gentes, ex maxime, qvae ad Indos navigant, utili ratione tuentur: alii qvoqve bello redundantem materiam exonerant, qvaſiqve vena ſecta ſangvinem temperant, caloremqve imminuunt ac ſedant, praecipue Francorum Reges, poſtqvam duellis interdixerunt.

VII. Simul atqve vero ab his inſtitutis, belliqve ſtudiis Romae diſceſſum eſt, caput rerum in diſcrimen venit, barbariſqve venientibus patuit, et ſedes imperii capta direptaqve eſt, et robur dignitasqve imperatorum exoleſcere coeperunt. Eam ob cauſam *Syneſius* gravem ſcitamqve orationem ſcripſit ad Arcadium, et qvae imperatorem deceant, commonuit, pariterqve inter non Chriſtianos *Zoſimus* errores imperantium perſtrinxit.

VIII. Nam venire uſu ſolet, ut populus caſtrenſi diſciplina terribilis, remiſſo militiae ſacramento, langvore torpeat, mollitieqve mutatus, amore otii iniurias patiatur, atqve his rebus non poſſit reſiſtere invadentibus, neqve obniti arbitrio externo. Id vero eſt violare iuſtitiam, et cedere inſolentiae, et leges accipere a laedentibus, et ipſam adeo amittere liber-

bertatem. Graviter Corinthii antiqvitus dixerunt,ſapienterqve cenſuerunt. *Vt modeſtia eſt, qvieſcere, ſi non afficiaris iniuria: ſic iuſtitia eſt, cum iniuria afficimur, bellum paci anteferri, Thucydides lib. I.*

IX. Qvod regnante Honorio Aug. imprudenter neglectum eſt, qvum pax non tuta et iniqva coaluit, de qva ſua aetate, nec ſine periculo ſuo Lampadius pronunciavit. *Non eſt iſta pax, ſed pactio ſervitutis, apud Zoſimum hiſt. V. 29.* Recte qvondam Hamiltonii Scotorum proceres iudicarunt, *pacem ſimulatam aperto bello magis periculoſam, Georgius Buchananus rer. Scot. lib. XVII. Polydorus Vergilius Angl. hiſt. lib. XX.* Haud aliter de pace Noviomagenſi non ita pridem iudicavit homo expertus et prudens, ut, qva inita, plus amiſſum eſſet, qvam iuſtis armis amitti potuiſſet. Auctor ſcripti ſub titulo la Svede redreſſee : *en deux annees de paix, la France a fait plus de conqvetes, q' en ſept annees conſecutives de gverre.* Huc ſpectat nuper qvidam Chriſtianus Freymundus, et fata Auſtriae, et patriae vicem dolet.

X. Interdum vero, qvi pactorum religione tanguntur, trahere promiſſis, qvam tranſigere malunt, qvod uſu probavit Carolus V. cum per Galliam profecturus, Franciſco I. ſpem reddendi Mediolani faceret, ſed progreſſus in Belgium, iamqve extra periculum conſtitutus, primum excuſare, mox denegare coepit, cuius credulitatis Regem valde poenituit, reiecta in Momorantium culpa, ut eſt *apud Iac. Aug. Thuanum hiſt. lib. I.* Et Iacobus V. Rex Scotiae experiendo didicit, multos ſpe pollicitationibusqve duci, qvi nihil conſeqvantur, *Buchananus lib. XIV.* Saepe enim ſpecioſa verba rebus vacua ſunt, qvod Alvarum Lunam eventus docuit, apud *Ioannem Marianam de reb. Hiſp. lib. XXII. cap. 22. plures*, inqvit, Tacitus, *fefellere fide amicorum, aut ſuomet aſtu occultati, hiſt. II. 98.*

XI. Rarus eſt aeqvi iuſtiqve amor, et vicinitatis amicitiaeqve ius fragili admodum fundamento nititur, niſi armis muniatur, atqve adeo mutuo metu contineatur. Nam expedit qvidem amicitia, ſed publicae ſecuritati non ſufficit: utilis eſt, et optari debet, ſed non ſatis eſt tuta. Sapienter *Virgilius Malvezzius* dixit, amicos ita habendos eſſe, ut offendere ne poſſint, cum alioqvi ſaepe amici hoc tam ſancto nomine abutantur, et credulos circumveniant, incautosqve evertant, *in Romulo.*

XII. Qvo rerum ſtatu magni refert, qvali conditione ſint finitimi, qvas vires habeant, qvorſum inclinent, qvid intendant, qvam ſitu opportuni ſint, augendi, an conſervandi conſilium ineant, qvae foedera, et qvamobrem faciant, religionis, libertatis, an metus cauſa paciſcantur. Sane vel ſola metus ratio movet Principes ſtudiis ritibusqve diſſidentes, ut foedera contrahant, et adverſus vim armaqve potentioris communi auxilio ſe firment, qvod de Germanis obſervavit *Io. Fr. Commendonus apud Antonium Mariam Gratianum lib. II. cap. 1.*

XIII. Diligenter autem providendum eſt, ut rationes potentiae bene ſapienterqve conſtituantur, ne finitimus, altero finitimo oppreſſo, potentior reddatur, ut apte cenſuerunt prudentiores Angliae ſenatores, cum de aſſerenda F. Belgii libertate ultro citroqve diſceptaretur, *apud Robertum Ionſtonum hiſt. Britan. lib. XIII.* Etenim a multis inde ſeculis Angli partes officiumqve librandae vicinorum potentiae ſuſceperunt, recteqve praeſtiterunt, inprimis Henricus VII. Henricus VIII. et prudentiſſima fortunatiſſimaqve Anglorum regina Eliſabetha. Hinc in eo regno *alia regna ſervari* dixit Antonius Perezius, *in ep. XVI. ad Eſſexium,* qvi alibi regnum Angliae *examen regnorum Europae* appellavit.

XIV. Ab iſto fonte manavit qvondam Italiae calamitas,

cum

cum Romani ſocordia prolapſi, finium, qvi praeſidiis firmandi erant, et vicinorum, qvos defendi oportuit, curam omitterent, atqve hoſtibus ita creſcendi ſpatium darent. Qvod malum auxit Ruffini et Stiliconis perfidia, et excivit gentes immanitate barbaras, qvae, aditu patefacto, ad opes vireſqve imperii delendas temporum vitio conſpirabant. *Carolus Sigonius de occidentali imperio lib. X.*

XV. Qvae tota res ſita erat in principum Augg. Arcadii et Honorii infirma aetate, et educatione nimis vulgari et molli, atqve intermiſſis belli artibus, et ſumma erga praefectos indulgentia, laxataqve diſciplina, et data etiam Stiliconi per nuptias inſoleſcendi occaſione, et qvod magis de monachis, qvam de militibus laborarent, prout ex *Zoſimo conſtat, qvi civilium malorum, et inclinationum imperii cauſas aperit, ſciteqve deſcribit.*

XVI. Erat tunc ea rerum facies, ut dici poſſet, qvod antehac dixerat Hieronymus. *Qvid ſalvi eſſe poteſt, ſi Roma perit?* Periit autem Roma, et in ruinis cineribusqve iacuit, cum a bello in otium ludosqve converſa, torpore ſuo deficeret, et Gothis Vandalisqve ſuccumberet, qvae tantum vincere docta, et imperare aſſveta, Afros, Thraces, Scythas, Orientem iuxta atqve Occidentem legibus ſuis regere conſverat.

XVII. Non diſparem Candiae exitum nuper timebat *Franciſcus Fulvius Frugonus*, nec multo poſt res ipſa confirmabat, unde par metus atqve periculum pervenit ad Siciliam, Calabriam, Marcam Anconitanam, Neapolin, atqve Italiam univerſam. Proxime idem conſilium fuit barbaris Viennam Auſtriae obſidentibus, qvum ea res omnium toto orbe Chriſtiano animos perculit, ut paſſim qverulae voces exaudirentur: *qvid ſalvi eſſe poteſt Germanis, ſi Vienna perit?* Hanc enim iure clauſtrum dixeris, qvo refracto, barbari in reipublicae viſcera irrum-

irrumpere qveant, *Antonius Florebellus in panegyrico Carolo V. Imp. dicto, qvi editus eſt ex Bibliotheca Ioachimi Morsl.* Nam praeter Auſtriam aperit Moraviam, Sileſiam, Stiriam, et finitimas regiones, et Italiae qvoqve terrorem infert, ſi verſus Auſtriae ſedem caputqve rerum Turca moveat, qvandoqvidem inde per Tirolis Comitatum, et Alpes Tridentum verſus iter ſuſcipi, vel per Stiriam Carinthiamqve in Forum Iulii, atqve hinc in Italiam tranſiri poteſt. *Lazarus Soranzus in Ottomanno cap. LXXXIII.*

XVIII. Nec minus periculum Poloniae imminet, cum ratione finium, et opportunitatis inferendi belli, tum ob vetera pacta, qvae inter Hungariam Poloniamqve intercedunt, qvibus perpetuum foedus, et mutua defenſio continentur. *Salomon Neugebauer hiſt. Polon. lib. V.* Alterutro enim horum regnorum cadente, non poteſt non ſimul cadere paries intermedius, in qvo rei Chriſtianae arx propugnaculumqve eſt ſitum.

XIX. Non vero congruit rationibus Germaniae hodiernae, qvod ſcripſit Traianus Boccalini, ſatius eſſe Germanis, *amittere Viennam, qvam recuperare Budam*: qvod etiam adducit *Chriſtophorus Forſtnerus in notis politicis ad Tacit. lib. VI.* Dicterium qvippe iſtud iamdudum ab Italis, Carolinum *plus ultra* formidantibus, iactari coeptum, nunc ab ipſismet ſagacibus cordatisqve illius gentis hominibus non probatur, eo qvod Auſtria moderatis aeqvisqve innixa conſiliis, paci inter gentes tuendae ſtudeat, pactaqve cum Germanis conventa ex aſſe ſervet, bellaqve non inferat, ſed defendat, partisqve in ſolidum acqvieſcat. Illud etiam futile eſt, qvod aiunt, Turcici obtentu belli id agi, ut Germanicae vires dedita opera exhauriantur. Namqve Auſtria non gloriae ſtudio, aut potentiae cupiditate, ſed qvadam propugnandae ſalutis neceſſitate ſacrum hoc bellum gerit. Exempla docent, iam inde ab aetate Franciſci I.

Tur-

Turcas ad diſtinenda Auſtriorum arma fuiſſe excitatos. Recentius eſt, qvod de Betleno Gabore traditur, qvi Turcis obnoxius, ab aliis autem ſtimulatus, Hungariam Auſtriae ſubtrahere cupiebat. *Nicolaus Bellus, et Gaſpar Ens, ille in Laurea, iſte in Fama Auſtriaca.* Betlenus qvidem audendo promptus, ſed occaſionum negligens, nec adverſus fortuita firmus, et qvum de effectu conſilii agebatur, ob ſpem formidinemqve anceps fuit et incautus: in qvo multum potuit praeſentia Legati Polonici, omnia haec tam iniuſta, qvam praecipitia conſilia ſapienter diſturbantis. *Paulus Piaſecius in Chron. ad An. 1620. Laurentius Toppeltinus in libello de revolut. Tranſylvanorum.*

XX. Venire tamen uſu poteſt, ut ſub nomine auxilii Turcici lateat potentiae privatim augendae conſilium, qvod ſuperiori aetate exploratum eſt, cum Veneti Hiſpanos non renitentes ad foedus invitarent: horum autem mens non erat, arcere Turcas, ſed atte[illegible]are Venetos, ne fatigati preſſiqve conatibus ſuis in Italia averſari poſſent. *Gratianus in vita Commendoni cap. VI.*

XXI. Ita plerunqve respublicae in ſpem accipiendi auxilii eriguntur, ſed aliqvanto poſt excuſatione officii, ac repentinae mutationis praetextu expectatione ſua fruſtrantur: qvod, priori bello Anglico, F. Belgas eventus docuit, qvibus promiſſa qvidem a Francis ſubſidia, ſed, cum his indigerent, non ſubmiſſa fuiſſe, qveritur *Petrus Valcknier, in perturbata Europa part. 1.*

XXII. Similiter incerta ſunt auxilia, qvae a Principibus nullo ſucceſſionis iure praeditis expectantur, atqve hinc foedera Pontificum parum firma habentur. Brevitas vitae, diſſimilitudo eorum, qvi eliguntur, et ſedi ſuae indulgentium opinio, ſententiaqve diverſa, et rara tuendis ſocietatibus conſtantia ſaepe animo occurrunt, et a prudentibus ſtudioſe notan-

tur. Qvare clientes amiciqve Laurentio Mediceo ſvadebant, Regis potius, qvam Pontificis foedus amicitiamqve eſſe amplectendam. Cenſebant uſu docti, *eos, qvi in bello et diſcrimine Pontifice amico utuntur, victores ipſum habere ſocium, at victos calamitatem ſolos ſuſtinere oportere, apud Machiavellum hiſt. Florent. lib. VIII.*

XXIII. Igitur conſilia, qvae longo tempore perficienda ſunt, aetate vigente et viribus integris inchoari debent, vel inutilia et intempeſtiva erunt, qvae ſuſcipiuntur. In qvo erravit Pius II. qvi ſenio gravis, ad belli contra Turcas gerendi ſocietatem omnes Chriſtiani orbis Principes invitavit, nec multo poſt magnus exercitus confluxit, annona autem mox conſumpta, et pecuniis exhauſtis, labori et ſumptibus impar deceſſit, militibus ad ſua dilapſis. Qvae expeditio multis riſum movit, et ſicut coepta eſt, ſic celeriter deſiit, dixitqve tunc Cosmus, multo prudentiſſimus Princeps, *eum ſenem eſſe, qvi curet, qvae iuvenum ſint, et ſperare, qvae praeſtari non poſſint, apud eundem lib. VII.*

XXIV. Sagaciores Veneti exiſtimant, bella viribus bellantium eſſe metienda, qvae *ſi non pondere ſuo nitantur, pari impetu moveri ac deſeri, Gratianus in Carolo Caraſa.* Qvod ſapienter et opportune fiet, ſi *in altera lance potentia hoſtium, in altera noſter apparatus viresqve appendantur, Stanislaus Cobierzykus in obſidione Czeſtochovienſi.*

XXV. Permultum qvidem Pontifices ad ſtatum Italiae poſſunt, ſi conſilia ad pacem et incolumitatem patriae ſuae conferunt: at ſi dominatus et vindictae cupidine agitantur, fieri aliter non poteſt, qvin graves turbae ſubſeqvantur. Sixti IV. iniurias qveſti ſunt Veneti, qvos fidei oblitus deſeruit, et magna ſpe ſucceſſuqve arma ſumpſit, plura auſurus, ſi diutius vixiſſet. *M. Antonius Coccius Sabellicus rer. Venet. decad. IV. l. 1. et 2.* Alexander VI. ad totius Italiae dominatum aſpirabat, aut

Bor-

Borgiae, notho certe ſuo, viam eo muniebat, coepta perſecuturus, niſi veneno,qvod aliis paraverat,ipſum ſe ſuſtuliſſet. *Gratianus cas. ill. Vir. in Borgius Roderico et Caeſare.* Nic. *Machiavellus in Princip. cap. VII. et XI.* Sed bellum adverſus Turcas proſperum geri non optabat, ne, ſi victori bene cederet, inde ſedi ſuae periculum exiſteret,ſumpturo,ut timebat,ex occaſione conſilium Carolo rege Francorum, ſiqvidem fortuna ipſi blandiretur, *Franc. Gvicciardinum hiſt. lib. II.*

XXVI. Aliqvi per imprudentiam et ſocordiam honeſtas agendi occaſiones praetermiſerunt, atqve inter eos Hadrianus VI. qvi conſilii et aeris inops, Rhodiorum eqvitum cauſam, non ſubmiſſa claſſe, neglexit, malum deploraſſe contentus, qvod avertere debuiſſet, ut Hiſpani eum mature admonebant. *Blaſius Ortitius in itinerario Hadriani VI.* Vt vero hic ad honeſta pavidus, ſic illi ad illicita audaces fuerunt, et omnia calliditatis praeſidia in adipiſcendo,et amplificando Italiae dominatu conſtituta habuerunt.

XXVII. Multi promittunt largius, qvam praeſtant, et fictis in ſpeciem rationibus, de culpa ſe purgant, ut ſolebat Gregorius XV. cuius *liberalitas tantum intra verborum terminos ſtetit*, cum de pecunia ad bellum Turcicum conferenda rogaretur, *Stanislaus Kobierzyckus in hiſtoria Vladislai lib. IX.*

XXVIII. Eos demum nulla ratio defendit, qvi contra fas et aeqvum pacta violant, aut perfidiae auctores ſunt, Regesqve ſacramento abſolvunt; ut Eugenius IV. Regem Vladislaum in frangendae fidei conſilium voluntatemqve impulit, qvod Regi pariter atqve regno exitium attulit, territo religione conſcientiae Hunniade, nec pugnare auſo, atqve hinc accepta clade Varnenſi, qvae florem Hungaricae Polonicaeqve nationis extinxit. *Aeneas Sylvius, nec non Iacobus Revius in Eugenio IV.*

XXIX. Saepe etiam omiſſa eſt optima rerum pacandarum ratio, qvae uno hoc capite continetur, ne qvid in ſtatu religionis mutetur, *prout cenſebant periti rerum Scoticarum Proceres apud Buchananum l. XVII.* Apte eleganterqve hoc diſſeruit Themiſtius, et graviter affirmavit, religionem non eſſe ex genere earum rerum, qvae imperari poſſint, *in oratione VII. ad Valentem.* At enimvero Pontifices diverſorum rituum odio impediti, rem Graecam perdiderunt, atqve inter hos Innocentius putavit, ante ſacrum bellum Graecos ad officium venerationemqve Ro. ſedis fuiſſe revocandos. *Paulus Aemilius de geſt. Franc. lib. VI. cap. I.* Qvod cum animis proſpicerent Graeci, aeqve religioni ac imperio metuebant, Latinorumqve arma multis et occultis conatibus impediebant. Poſtea Saracenis Turcisqve invaleſcentibus, Pontificum animos, recuſando obſeqvium, abalienarunt, atqve auxilio deſtituti, iugum ſubierunt, *Laonicus Chalcocondyles de rebus Turcicis lib. VII.*

XXX. Hoc vitium eſt humanae indolis, ut privata odia publicis commodis anteponantur, et aliqvando etiam obliteratae ignoſcendo offenſae ſuſcitentur, exemplo *Hermanni VVoerdani*, odium caede expiantis, et Florentio Comitem indigniſſime confodientis, *Matthaeus Voſſius annal. Holland. lib. IV.*

XXXI. Profundiores Regum affectus, et irae tenaciores ſunt, ac fortius premunt, et diutius affligunt, filiisqve nocent, nec facile calamitate et exilio mutantur. Qvod Carolo Regi Stuarto patria extorri evenit, ductis ab Eliſabetha inde odiorum cauſis, et deinde offenſa admiſſae legationis Bragantinae renovatis, et non praeſtita navium Hiſpanicarum intra portus Anglicos ſecuritate, cumulate auctis. Non ſatis erat Philippo, increpare invadentes, et minari vim, niſi inſeqventes hoſtium naves a portus caſtelliqve aditu valide ſubmoverentur.

Si-

Simulationem auxilii nominavit Hiſpanus, et non praeſtitum pro negato habuit, atqve haec initia cauſaeqve extiterunt irarum, *qvae cum rege mortuo non ſopitae ſunt, ſed filio eius qvoqve nocuerunt. Georgius Bateus in elencho motuum Angliae parte I.*

XXXII. Altiſſimum vero vulnus infligunt, qvi ſacris iniurias inferunt, qvae una labes fuit Vladislai IV. qvod Coſacos Graecam religionem profeſſos, novis ritibus ceremoniisqve offendit, belloqve deinceps Poloniae luctuoſo materiam reliqvit, qvod ſervatis eorum privilegiis, evitari, aut iam gliſcens, in initiis extingvi potuiſſet. Sed iſti, non recepta libertate, defecerunt ad barbaros, ductuqve Chmielnicii Poloniam infeſtis populationibus divexatam, Turcis Tartarisqve aperuerunt. *Auctor Commentarii rerum per tempus rebellionis Ruſſicae geſtarum lib. I. et II.*

XXXIII. Ita non deſunt occaſiones cauſaeqve turbandi, qvum duces in arma proni, et fide mobiles, reiectis conditionibus, irritantur magis, et viribus diffiſi, undecunqve poſſunt, auxilia colligunt, foedusqve et clientelam barbaris offerunt, omniaqve experiri malunt, qvam committere, ut iura privilegiaqve conceſſa violentur. Paucae gentes tam moderatae ſunt, ut eo rerum ſtatu ſe contineant, et iniqva pati cupiant, ac detrimentis acceptis, mala atqve aerumnas ſuas Chriſtiano orbi remittant, planeqve conqvieſcant. Adhuc calamitas in oculis animisqve verſatur, qvam Hungaria accepit ſeceſſione *Ioannis Vaivodae*, qvi ſuis non innixus viribus, ad Turcica auxilia ſe convertit, et ſe pariter ac patriam in miſerrimam ſervitutem, atqve in funeſtum et exitiabile bellum praecipitavit, ut pronunciavit Antiſtes Gnesnenſis apud *Reinboldum Heidenſteinium rer. Polon. l. II.* Nec diſſentit *Nicolaus Iſthuanfius Hungarus ipſe, ſed prudens cordatusqve ſcriptor, hiſt. lib. X.* Maiori moderationis gloria Veneti, foedere Cameracenſi ad ultima redacti, Laurentii Lauredani de evocandis Turcarum au-

xiliis ſententiam pie et ſapienter improbarunt, atqve animum in rei Chriſtianae caritate infixum admirabili et glorioſa conſtantia demonſtrarunt. *Petrus Iuſtinianus hiſt.Venet.l.IX.* Qva in re manifeſtum ac memorabile coeleſtis providentiae documentum apparuit, qvando Veneti e periculis eluctati, omnia amiſſa recuperarunt, remqve publicam prope everſam pace et amicitia vicinorum Regum inſtaurarunt.

XXXIV. Multa qvidem regentium culpa eveniunt, qvae nulla deinceps prudentia corriguntur, ſi patientiam iniuriae vincunt, et homines, qvi nihil ſperare poſſunt, in furorem vertuntur. Hoc modo ruſtici in Auſtria concitati, arma ſumere, et libertatem circunſpicere coeperunt. conqveſti vim, qvae religioni afferatur, *Ne Turcarum qvidem imperatorem, qvantumvis ſaeve et crudeliter ſuos habeat, credendi modum praeſcribere. Adolph. Bracbelius hiſt. lib. III.* Invidia talium conſiliorum in Hiſpanos reiecta eſt, qvi pro illo temporum ſtatu in *Proteſtantes* acerbius conſuluerunt, atqve inter eos *Comes Ognatius* dux et auctor praecipuus commemoratur, *in libro de cauſis regum belligerantium.*

XXXV. Abſurdum et inutile eſt, cogere homines, ut ſentiant id, qvod ſentire nolunt, qvoniam mentis agitatio, et qvae ex ea pendent, libera ſunt, nec vi poenisqve flectuntur, ut vetus, neqve inelegans *Rhetor* putat. Multa imperia fatis impulſa ſunt, ea inprimis, qvae cum libertate conſcientiae certamen habuerunt, et inviſae terribilesqve *inqviſitiones* invidiam, odium ac damna imperantibus conflarunt. Qvod convenit cum gravi iudicio procerum Belgicorum apud *Henricum Paulinum, hiſt. lib. II.*

XXXVI. Qvare tuta et opportuna ad prudentiam via eſt, qva per aliena experimenta inimus, qvam qve egregius ſcriptor Polybius commendat. Summa enim ratione id Principes cavent, qvod rempublicam periculis obiicit, regionesqve, praeſer-

ſertim extimas, et in limite poſitas turbis atqve ſeditionibus implicat, vireſqve et opes exhaurit, ac nihil praeter detrimenta provinciis, aut ſimulacra ceremoniis relinqvit. Hinc Hiſpaniae ſolitudo et vaſtitas, hinc fucata religio, qvam plurimi Iudaei non Dei, ſed patriae amore profeſſi ſunt, et *ſimulata pietate tempori ſervientes, brevi ad ingenium, fraudes et mendacia redierunt, Mariana lib. XXVI. cap. I.*

XXXVII. Alii tamen aliis fortunatiores ſunt, ſecuriusqve perficiunt, qvod multi ne tentant qvidem ſine converſionis periculo, prout hominum, qvi reguntur, ingenia, et vicinorum, qvi res occaſioneſqve ſpectant, ſtatus, ſtudia atqve odia, ſituſqve ratio, et imperii vires ſeſe habent, qvae ſubinde variant, ac diſſimiliter agunt, atqve hinc diverſos actionum exitus ſortiuntur. Qva de cauſa Hiſpani fallebantur, cum ſibi de Belgis ſponderent, qvod in Hiſpania ex animi ſententia ſucceſſerat, ubi nullae difficultates obiectae, et vires coniunctae erant. Idem hoc nuper commodum accidit florenti Francorum monarchiae, qvae firmata regni potentia, et munitis finium clauſtris, res ſpeſqve Hugenottorum uno velut ictu evertit. Initia cauſaſqve ruinarum ab expugnatione Rupellae omnino et vere repetit *Gabr. Barth. Gramondus hiſt. Gall. lib. XVIII. Thomas Carvaeus* tradit, Regem Franciae, exciſa hac vomica, ſuo arbitrio regere ſubiectos, atqve eo eſſe ſtatu, ut neminem eorum vel amare, vel metuere cogatur, *Anno M DC XXVIII.* Prima horum conſiliorum origo accepta fertur *Catharinae Mediceae*, qvam rerum periti affirmant, ita voluiſſe: *de ne ſouffrir qu' une ſeule religion abſoluement, et de ruiner en ſorte les autres, qu' elles fuſſent ſans force et langviſſantes.* Qvod innuit, ac totidem verbis refert *auctor perſonatus Pol. de VVarmond An. MDCLXXXIII.*

XXXIIX. Qvamvis autem conatus libertati conſcientiae infeſtos auctoritas divini iuris, et religio pactorum reprimere de-

debeat, tamen ſaepe adverſantur mores regnantium, atqve hi nimiae potentiae effectus ſunt, qvos non recte interdum finitimi non aeſtimant, et in bellorum diſcrimine ſero agnoſcunt, praeſertim qvum occaſionem diſtinendi praereptam vident, atqve in viſceribus ſuis tantum ſe defendere neceſſe habent, aut, ſi mare ſeiungat, obiectis in littore munitionibus, exſcendere prohibentur. Proinde Caletum inter Gallos Angloſqve diu pacis obex fuit, curamqve *Henrici IV.* intendit, ut eius retinendae ratio prima potiſſimaqve eſſet. *Angelus Galluccius bell. Belg. part. 1.*

XXXIX. Nempe ex una ſaepe urbe omnium vicinorum ſalus, et rerum ſumma pendet. Capto Byzantio, omnes Graeciae principes everſi ſunt, Peloponneſus ſubacta, Trapezuntisqve regio in ſervitutem redacta, hinc urbes inſulaeqve ceterae iugum ſubierunt. *Chalcocondyles lib. IX.* Poſtea Hydrunto Calabriae oppido expugnato, Mahometes II. in ſpem Italiae occupandae veniebat, *Sabell. decad. IV. lib. 1.* Sed eo mortuo, filiis inter ſe commiſſis, illud orae maritimae propugnaculum ab Alphonſo Ferdinandi filio recuperatum eſt, totaqve Italia metu et periculo liberata, qvae ſuperioribus Gallorum Hiſpanorumqve de regno Neapolitano bellis, ſaepe afflicta fuerat, multaqve damna acceperat, *Michael Ritius de Siciliae regibus l. IV. Thomas Fazellus de rebus Siculis poſter. decad. lib. IX. cap. 9.* Non minus periculum, erepto Belgrado, Chriſtianus orbis adiit, et nuper expugnato Varadino, nihilo leviorem iacturam fecit. Qvae barbarorum potentia crevit populi Chriſtiani diſſidiis, mutuisqve Principum bellis Aſia periit, et magna Europae pars detracta eſt, in qvam rem diſſerit Leo Armenorum Rex *apud Ioannem Froſſardum lib. II.* Alios diſcordia attrivit, alios ſocordia remorata eſt, nonnullis avaritia obſtitit, atqve inter hos fata ruentis Byzantii ſecurus domiqve ſedens ſpectavit Fridericus III. Imp. in negotiis tardus, in bellis lentus et ter-

tergiverſans, in ſumptibus reſtrictus, nimiumqve tenax, *Io. Cuſpinianus in Friderico III. Franciſcus Belcarius* ſalſe loqvitur, et valde eum reprehendit, *com. Gall. lib. III.* Reponi tamen poteſt, bello Hungarico diſtractum, externa neglexiſſe, et ducta commodi ratione, inprimis ad res Burgundicas animum adieciſſe.

XL. Iam vetus tralatitiumqve creſcentis potentiae inſtitutum eſt, qvod per finitimorum diſſidia ſe explicat, et ſecurius nocet. His artibus Veneti in continentem Italiae progreſſi, ex mutuis Veronenſium Patavinorumqve bellis nacti ſunt occaſionem opprimendi utrosqve, *Io. Iovianus Pontanus hiſt. l. I.*

XLI. Sed non cuivis tam expedita vincendi ratio contingit, et viribus armorumqve ſtudiis indiget, ac iudicio opportunitatis, et aeſtimationis diligenti atqve ſagaci, aptoqve delectu et accommodatione utilitatem elicit, effectumqve ſortitur. Raro autem Imperia minora ſuis conſiliis libera ſunt, ac non facile provincias acqvirunt, et ſuis etiam praeſidiis vix tuta eſſe poſſunt, atqve ad offendendum vires non habent, et tamdiu deliberant, donec ad agendum neceſſitate impelluntur. Qva in re maioris Imperii intereſt, ne Principatus minores negligantur, qvorum acceſſione alteri vires creſcant, alteri adimantur. Cauti ſunt Itali, diligenterqve provident, ne uni cedat, qvod omnibus formidabile ſit, neqve uni tribuatur, qvod omnibus debetur. Omnium vero ſecuritas in eo poſita eſt, ne vel unus terrae tractus alienis opibus accedat, ſi eo fiat, ut reliqvi principatus certo et praeſenti periculo exponantur, qvod exemplo *Lucenſium declarat Pontanus, dict. lib. I.*

XLII. Sunt tamen, qvi pacis cauſa aliqvid condonandum exiſtiment, qvaſi nihil ultra tentare velit, cui metu belli aliqvid traditum eſt et ceſſum. At contra ſaepe evenit, ut qvidam hoc modo non mitigati, ſed elati fiant, metumqve oblata premendi occaſione, in commoda ſua vertendum putent. Sic Theo-

C deri-

dericus Odoacrum metu paciſcentem circumvenit, nec modo eum vita et Principatu, ut Tatium Romulus, ſed etiam neceſſitate fortunae invitantem, totius Italiae imperio privavit. *Procopius de bello Goth. lib. I.* Qva ex cauſa Beliſarius diu a Theoderici exceſſu dixit legatis Gothicis, eum iniqve et inſolenter feciſſe, qvod totam Italiam ſibi vindicaſſet, *libro II. de bello eodem.* Non melius cum Vortigerno Britonum rege actum eſt, qvem ſocius et ſocer Hengiſtus, data ſibi Cantia, nondum ſorte ſua contentus adegit, ut tribus regni provinciis cederet, ſi libertatem et regnum retinere vellet. *VVilbelmus Malmesburienſis de geſtis Regum Angl. lib. I.*

XLIII. Aliqvando velut intermiſſa langvet imperandi cupiditas, ſed mox qvaſi erroris poenitentia incitatior fit, et non cupita appetit, ſpretaqve deſiderat, ut vel ſic neglectae occaſionis damnum ſarciatur. Documento eſt ſapientiſſima Anglorum regina, qvae delatum F. Belgii principatum reiecit, qvem poſtea obnixe affectavit, *Everardus Reidanus annalium lib. XII.* Non eſt, cur dubitem, eam tunc metu potentiae Hiſpanicae ſuſcipere non auſam, deinde autem rebus Hiſpanorum converſis prenſaſſe, ſed obnitente Francorum rege, et Belgis, qvorſum id ſpectaret, penſantibus, non obtinuiſſe. Videbat regina, qvantum in eo poſitum eſſet, ſi in oppoſito littore figere pedem poſſet. Itaqve ab Henrico IV. de auxilio rogata poſtulabat, traderet ſibi in ora maritima portum, qvod e re ipſius non erat, qvi ſciret, qvanto certamine, et qvantis laboribus Angli ex continente Galliae exacti fuiſſent. *Gratianus in Henrico II. Galliae rege: et Gallucius part. I. lib. VIII. de Henrico IV.*

XLIV. Saepe autem populi aemulatione ſibi infeſti ſunt, et plerisqve gentibus inſitum fere eſt odium erga externas gentes, praeſertim gravi imperio et dominatione inviſas. Medis Perſae, Perſis Graeci, Cimbris Gothi ſe obiecerunt. Hoc male

ceci-

cecidit Francis, qvos Siculi ob animos a transmarina inſolentia alieniores, multasqve acceptas iniurias, per totam inſulam trucidarunt, *Lucius Marineus Siculus de rebus Hiſpan. lib. XI.* Similiter Francis exoſi fuere Angli, et data occaſione ex tota continente eiecti, multas et inſignes urbes provinciasqve amiſerunt. Nimis enim durum illis videbatur, ferre iugum et imperium Anglorum, *ut eſt apud Froſſardum.* Hinc Pertinax apud Herodianum, *Non tam delectat libertas, qvam ſervitus offendit, l. II.* Adeo verum eſt, qvod prodidit ſcriptor prudens: *Parum profici armis, ſi iniuriae ſeqvantur, in vita Agricolae cap. XIX. et ibidem in commentario Michael Virdungus.* Qvin et unius hominis ambitio Belgii provincias conturbavit, et unius crudelitas a fide et obſeqvio eas avertit. Alter fuit Granvellanus, alter Albanus, *apud Nicolaum Burgundium hiſt. Belg. l. I. et Gvil. Baudartium polemogr. Naſſov. part. 1.* Nimium ſibi indulgebat Philippus II. qvod Belgas aliis, qvam Belgarum moribus regendos putaret, ducemqve Albae militari ingenio praeferocem, et imperandi rudem genti non vi, ſed pacis artibus flectendae imponeret, tributisqve immodicis exhauſtam, ad extrema impelleret, malaqve non ſanaret, ſed magis etiam exulceraret. *Hugo Grotius annal. lib. I.* Recentius ſuppetit exemplum Olivarii, qvi avaritia ſua afflixit Catalauniam et Luſitaniam, demptisqve immunitatibus et privilegiis, irritavit, ut repentina tandem defectione mutarentur. *Ad.* Brachelius *lib. VI. Beni. Priolus II. 34. et 47.* Ex eadem iniuſtae dominationis cauſa deſcivit Princeps Monaconis *Honoratus*, atqve in Francorum clientelam ſe dedit, *Vittor Siri Mercur. lib. III.*

XLV. Apud Anglos nullum efficacius rebellionis incitamentum eſt, qvam inopia: at ſecundae res pacem florentibus commerciis opportunam ſvadent, ut in veteri ſtatu acqvieſcere cupiant, tumultuumqve occaſiones vitent. Hinc, regnante Eliſabetha, fide et amore obſeqvium ſervarunt, et Eſſexio ci-

ves ad arma hortante, nihil ex officio mutarunt, qvando ex opulentia ſimul pavidi et fide firmi evaſerunt, *Gvil. Camdenus annal. rer. Angl. part. IV.* Contra Gallorum familiae, re ſpeqve conſumpta, belli civilis occaſionem arripuerunt, *ap. Priol. II. 50.*

XLVI. Nihil autem non audent homines, qvi per iniuriam praefectorum fortunis bonisqve ſuis exuuntur, idqve barbari etiam reputant, et acerbe ferunt, opibusqve multati, diras ſibi imprecantur: ut Indi taedio ſervitutis ſemet execrati ſunt, qvod non omnes Hiſpanos initio adventus ſuſtuliſſent funditus atqve extirpaſſent. *Hieronymus Benzo hiſt. nov. orb. l. I. c. 17.* Sed qvi non ſtatim reſiſtunt, ſero dolent, et negligentiae poenas dant, ac pudore ſpei irritae confunduntur. Neqve vero non modo probae, ſed etiam non tutae ſunt per fidem fallendi artes, qvippe qvae populos imperantibus infeſtos pariter et infidos reddunt. Hodie qvidem miſeri illi homines aut exciſi, aut ad incitas redacti iugum excutere non poſſunt, niſi forte aliqvando *Crioli* Hiſpanis indigenis infenſi, numeroqve maiores, ſpe aeqvioris imperii inſurgant, rebusqve novis ſtudeant, et data occaſione deſciſcant. Sane in extremo ſeptentrione Ruſſi centum et qvinqvaginta annorum dominatu preſſi, ex duriſſima ſervitute, a Scythis impoſita, ſeſe in libertatem vindicarunt, *Albertus VViiuk Koialovvicz hiſt.* Lithuan. *part. I. lib. 8.*

XLVII. Id ceteroqvin nemini mirum videri debet, qvamobrem populi gentesqve diverſae aegre coniungantur, et coniunctae, iterum facile in partes eant, atqve diſſolvantur. Nam qvi moribus inſtitutisqve diſſident, repentina mutatione cieri impelliqve poſſunt, nec diu concordes ſunt, et civitates qvoqve ex magna variaqve peregrinorum multitudine conſtantes ſaepe levibus de cauſis moventur, ut *Herodianus documento populi Romani ſuo aevo confirmat lib. VII.* Multis ante ſeculis Athenienſes diſſidiis ſeditionibusqve agitati, conſilia bona habuerunt, ſed interdum cupiditatibus obſecuti, prava elegerunt,

ut

ut ex *Thucydidis V. conſtat.* Id qvod multis aliis accidit, et negotiorum peritos adducit, ut credant, in bellis civilibus non facile caput rerum Principi eſſe omittendum, qvod Tiberii animo fixum manſit, Carolo I. Stuarto neglectum perniciem attulit, totamqve eius fortunam convertit, qvi in tui bido contra turbas ſe tueri potuiſſet.

XLVIII. Neqve belli tempore ſemper expedit, ut milites diverſarum gentium nationumqve conſcribantur. Commodum in mentem venit Chriſtierni II. Daniae regis, qvi accitis ex Germania, Gallia, Angliaqve et Scotia auxiliis, expeditionem in Svedos paraturus, in ſummum omnino periculum venit, cum Germani oborta inter milites contentione, magnam Scotorum ſtragem ederent, neqve compeſci poſſent, niſi tandem *formidabilis iſte motus, ſolo metu per ſe qvieviſſet, Ioannes Svvaningius in vita Chriſtiani II. cap. IIX.* Propter hanc cauſam ſaepenumero clades acceptae ſunt, et victores etiam victoriae gloriam fructumqve ſimul amiſerunt. Qvod Conradino Hohenſtauffio, Siciliae regi evenit, cum Italos, Hiſpanosqve et Germanos in caſtris haberet, atqve in aciem hoſtilem invectus, Carolum Andegavenſem iam pelleret ac fugaret: ſed qvia Germani, in ſubſidiis ſtare iuſſi, aemulatione laudis accenſi, et qvaſi nihil amplius timendum eſſet, ſolutis ordinibus vagati, paſſim et incondite ferebantur, hoſtis ſe collegit, et ſecuros incautosqve oppreſſit. *Fazellus decad. lib. VIII. cap. 3.* In qvo genere interdum barbari cautiores ſunt, et munia belli diligentius obeunt, culpasqve militares ſeverius vindicant, atqve auctoritatem inprimis caſtrenſi diſciplina tuentur. Hoc de Romanis ſuis affirmat *Cicero Tuſculan. I. et idem vult ſvadetqve Vegetius lib. III. cap. 10.* At Chriſtiani ſaepe honoris et fidei immemores, imperio militari non paruerunt, atqve hoc vitio Germani et Gallobelgae, qvos Vallones nominant, Agriae arcem perdiderunt, nec multo poſt cum eis Hungari, praedae

ſpoliorumqve avidi, pugnam Agrienſem, qvae et Creſteſiana dicitur, corruperunt, *Iſthuanſius lib. XXX.*

XLIX. Artes belli maxime imperantibus conveniunt, et uſu atqve experientia inprimis conſtant, ſineqve literis diſci et exerceri poſſunt, more Germanorum veterum, qvi *literarum ſecreta ignorabant, Tac. Germ. cap. XIX.* Theodericus Gothorum Rex, nulla eruditione imbutus, maximas res geſſit, plurimas urbes cepit, regnumqve Italiae occupavit, *Procopius Goth. I.* Illius ex ſorore nepos Theodatus literas qvidem et Platonis ſapientiam animo tenuit, ſed negotiis gerendis impar, et rei bellicae ignarus fuit, *Procopius libro eodem.* Apud Arragonios Franciſcus Aranda ſine ullis doctrinae ſubſidiis, magna reipublicae munia ſuſtinuit, atqve exemplo docuit, *ex homine nativis bonis excellenti formari potius praecepta ſapientiae, qvam ex praeceptis ſapientiae formari hominem excellentem, L. Valla de Ferdinando Arragoniae rege lib. II.* Fata Graeciae monent, nimiis ſapientiae ſtudiis relangveſcere animos, et omiſſa armorum exercitatione, ſervitutem pati. Principes palaeſtra decet, ut praeſto ſint duces *gnari militiae, corpore validi, et bello ſuffecturi*, qvos Romani Patres cupiebant, deligendosqve cenſebant, *Tacitus III. 32. Scipio Amiratus diſſ. lib. II. diſc. 10.* Facile Carthaginenſes vincebantur a Numidis, eo qvod altiſſima pace educati, deliciisqve emolliti eſſent, *Herodianus lib. VII.* Nuper F. Belgas diuturna pax fere evertit, cum intermiſſo belli uſu, inter opum commerciorumqve ſtudia, finium munitionumqve curam neglexiſſent, muneraqve militaria non tribuni periti, ſed homines molliter habiti obtinuiſſent. Circunſpecti ſunt Turcae, et molles effeminatosqve populos armorum uſu, et laboribus atqve periculis durant, et fortes bellicoſosqve reddunt. Qvod exemplo Natoliae gentis liqvet, et in hanc ſententiam ſcribit non inſcite commentator Boccalinianus, *Il popolo della Natolia, ch' e naturalmente molle, imbelle, e feminile,*

per-

perch' ubi diſce a Turchi ch' altro non fanno che guerreggiare, ſi ſtima atto ad ogni ſpedzione militare. Ludov. du May conſideratione di Traiano Boccalini ſopra la vita di Giulio Agricola. Ita artes belli uſu conſtant, intermiſſae paulatim pereunt, atqve oblivione delentur. Proinde hodiernus Francorum Rex ad inſtituti huius imitationem milites ſuos fingit atqve conformat, praeſidiaqve ſubinde deducit, et in alias atqve alias urbes dimittit, et laboribus ac moleſtiis itinerum, apparatuqve caſtrenſi, et delectibus habitis firmat ac inſtruit, et langvore excuſſo praemunit, atqve id ex rei militaris diſciplina moderatur, ut pacis tempore ne relangveſcant, nec belli munia obliviſcantur.

L. Non eqvidem literarum ſtudia improbamus, nec ducibus tribunisqve vitio damus, qvas Romani etiam inter arma non ſpernebant. Cauta illorum in belli ſenatu conſilia, arduae deliberationes, graves ſententiae, rationes iudicandi et conficiendi opportunae, exemplorumqve recordatio, et apta comparatio indicant, non expertes fuiſſe liberalis doctrinae. Aliter Scipio, ac Fabius, pugnavit contra Hannibalem, qvia, rerum temporumqve facie mutata, ſic expediebat: neuter vero eorum a literis erat alienus. Noſtra memoria Reym. Montecuccoli in omni genere doctrinae valuit, Fabiumqve cunctandi arte et prudentia aeqvavit, praefectosqve bellorum docuit, hoſtes non tam conflictibus et praeliis, qvam mora et interclufo aditu, opportunisqve receptibus poſſe debellari. Hoc Tiberius a Germanico exigebat, hoc Carolus V. Francorum Rex reipſa praeſtabat, et Anglorum impetum cunctatione frangebat, ſedendoqve vincebat, nec tam armorum, qvam conſiliorum certamine ſuperabat. De *illo Tacitus A. II. 25. de iſto Polyd. Vergilius Angl. hiſt. lib. XX.* Plerunqve enim venire uſu ſolet, ut populi armorum uſu feroces ac fervidi, ſpe pugnae amiſſa, fatigentur, *bellaqve impetu valida per taedia*

et

et moras evaneſcant, ut Svetonius Paulinus iudicabat, *apud Tac. H. II.32.*

LI. Sat prudens eſt, qvi timenda timet, ac tempeſtive praevidet et antevertit, atqve ex viciniis utilitatem captat, ut per amicitiam atqve neceſſitudines conciliati, arma ponant, nec ſibi nocere poſſint, qvod facere conſvevit Auguſtus *apud Tranqvillum in Aug. 48. et 49.* Minus opportune Henricus II. Fr. Rex ab hoc inſtituto receſſit, Iuliumqve III. Pont. a partibus ſuis avertit, aeſtuantemqve magis incendit, qvod non metus, ſed ira animum eius tenebat, cuius non irritandi, ſed placandi ratio qvaerenda videbatur. *Sfortia Pallavicinus hiſt. conc. Trid. lib. XI. cap. 12.* Sane ita comparatum eſt, ut apud audaces atqve praefervidos non valeant acerba remedia, et plus apud hos poſſit unius iniuriae opinio, qvam mille beneficiorum recordatio, ut malo ſuo didicit, Thomas Crannerus *apud Franciſcum GodVVinum in commentario de Praeſulibus Angl.*

LII. Nihilo circunſpectiores ſunt, qvi immodicis rebus faciunt, ut gentes pace qvietae, vires ſuas bello experiantur. Qvod ne fieret, Hiſpanis proviſum eſſe debuit, qvorum conſiliis error interceſſit, qvum committerent, ut Hollandi Zelandiqve vires ſuas mari diſcerent, ac deinde inſtituta Indiarum navigatione, maioris potentiae experimentum darent, bellumqve potius perſeqvi, qvam a commerciis qvaeſtu fructuoſis abſtinere vellent, *id qvod ex Bentivolo, Reidano et Galluccio conſtat.*

LIII. Non facile tentandum, qvod obtineri non poteſt, ne palam fiat, non poſſe effici, qvae Principes effecta cupiant, in qvo auctoritas imperii vertitur, ut omittantur, qvae praeſtari non poſſunt. Qvo factum eſt, ut Snionis edictum de prohibito Zythi uſu a Dano qvodam eluderetur, et qvia executio difficilis, et cum periculo auctoritatis coniuncta erat, antiqva-

re-

retur. *Saxo Grammaticus lib. VIII.* Prudentior Tiberius, nihil ſuſcepit, qvod non aſſeqvi poſſet, et ea conſulto omiſit, qvibus imparem ſe ſciret, *Tacitus A. III. 53.* Facilis profecto ad contemptum via eſt, ſi tales ſint leges, qvae ſecure ſpernuntur.

LIV. Alii, ut probrum vitent, ſenſus abdunt, verbisqve ambiguis et ſuſpenſis implicant, atqve iuris imagine ius violant, bonosqve ſummovent, et ſontes abſolvunt. In qvo genere artifex fuit Tiberius, *apud Tacitum A. I. 11. III. 17. Cyriacus Lentulus ibidem aph. XXXI. in aula Tiberiana.* Nuper Tiberium verbis ancipitibus et lubricis imitatus eſt Mazarinus, et promiſſorum ambigvitate ſimplices credulosqve deluſit, ſed Tiberio diſſimilis, qvod feroces lenitate, et proceres infenſos prudenti moderatione domuit ac fregit, *Priolus II. 45. 49.*

LV. Diverſa eſt lenitas, qvae ſinceritate fundatur, qvam Veneti in Maximiliano I. et purpurati Romae in Ferdinando I. tantum non deridendam putarunt: alterum, qvod nimis facilis erga Veneti nominis rempublicam, alterum, qvod nimis alieno conſilio arbitrioqve obnoxius fuiſſet. *De illo vid. Gvicciardinus hiſt. lib. IIX.* qvi, praeter ſummam erga Venetos indulgentiam, notat eius *negligentiam, et confuſam rei bellicae adminiſtrationem: de iſto Pallavicin. lib. XXIV. c. 12.*

LVI. Armis paratur ſervaturqve regum auctoritas, nec modeſtia ſufficit, qvum de iure certamen eſt, et patientia etiam pro ignavia habetur. Id Caeſaribus multum per Italiam nocuit, cum virium tenuitate nominis illius dignitas paulatim obſoleſceret, atqve potentiae opinio minueretur, *Gvicciardinus III.* Qvae cauſa fuit, qvamobrem Pontifices Romani viribus aucti, de poteſtate Caeſarea detraxerint, iusqve eligendi Pontifices, aut electos confirmandi ipſis eripuerint, unde aliqvoties magni et periculoſi motus extiterunt. Ratio uſusqve comprobant, imperia *electione* conſtituta gravibus interdum laborare morbis, ac ruere in diſcordias et bella domeſtica, ſi

D dux

dux contigerit, qvi partibus fiduciam addat. Qvare poſt tempora Ottonum, et Henrici III. Saliqvi, repertae ſunt artes diſtrahendae Germaniae, qvibus attrita eſt Imperatorum poteſtas. Cuius argumenti partem attingit *Hugo Grotius in libro, qvi inſcribitur Ordinum Hollandiae ac VVeſtfriſiae pietas.* E contrario Francorum Reges ſucceſſione nixi, ius eligendi Epiſcopos conſtanter aſſeruerunt, neqve hoc unqvam ſacro ordini permiſerunt, qvod ſummae regum poteſtati debetur. Atenimvero Romani Antiſtites, qvod vi non poterant, aſtu qvodam, et qvaſi per cuniculos infringere, et ritu conceſſuqve *pallia* lienum ius invadere, idqve ad ſe trahere, et ſaltem *electionis* umbram titulo confirmationis retinere voluerunt. Qvorſum ſpectat *Petrus Marca lib. VI. cap. 6. de conc. ſac. et Imp.*

LVII. Apud Sarmatas religionis et regni incrementis datum eſt, ut ex conſilio atqve arbitrio Pontificum plurima conſtituerentur, auctoritasqve et opes ſacri ordinis maximopere fundarentur. Multum hoc de regni reditibus detraxit, et turbidis ſubinde rebus, additisqve Boiemorum imperio Sileſiis, Polonos admonuit, ut opulentum reipublicae rectorem circumſpicerent, et Iagellonem omnibus aliis regni procis anteferrent. Patriae amor, et publica utilitas, et novarum acceſſio virium, ſocietasqve et coniunctio Lithuaniae plus movebant, qvam privati feminae affectus, qvos pro ineptiis iuvenilibus habendos eſſe credebant. Ceſſit tandem Hedvviga impotens, et coniugii ſui regulam in *coniugio Lithuaniae cum Polonia* poſitam eſſe intellexit. *Martinus Cromerus rer. Polon. lib. XIV. et XV. Ioach. Paſtorius Flor. Polon. lib. II. cap. 21. lib. III. cap. 1. Koialovvicz hiſt. Lithuan. part. I. lib. 9.* Hinc expeditiones Polonorum inſtauratis viribus ſuſceptae, redactisqve in ordinem Cruciferis, feliciter confectae ſunt, et alibi, ſed praeſertim in Pruſſia, fortunatos exitus habuerunt.

Sub-

Subtiliter, ut ſolent, Itali has tales feminas appellant victimas, qvas paci et ſaluti publicae ſacrificari oporteat, prout in Sabaudia, contracto inter Mauritium et Ludovicam Mariam connubio, uſuvenit.

LVIII. Ab eo tempore Poloni non expetunt divites Reges, qvippe qvorum potentia illis metuenda eſt, neqve finitimis expedit, optimusqve is creditur, qvi nihil ex libertate mutare auſit. Idcirco Maximiliani Auſtrii ſpes dilapſae ſunt, cum Senatores eligendi libertate freti palam dicerent, *Poloniam qvaeritare non dites, ſed bonos rectores, a bonis ſalutem recepturam, a potentibus periculum, Andreas Maximilianus Fredro in Henrico Valeſio.*

LIX. In qvo negotio ut metus ratio verſatur, ne fiat, cuius eligentes poenitere poſſit: ſic barbari qvoqve animos advertunt, neqve ibi Reges eligi cupiunt, qvorum timendam ſibi potentiam ducunt. Qva ex cauſa ab Auſtriis et Moſchis dehortati ſunt, qvos hoſtium loco ſe habere indicarunt, nec pauci tunc fuerunt, qvi in hanc ſententiam locuti, barbaros non eſſe irritandos cenſuerunt. *Heidenſteinius lib. II.* De Selimo Turcarum Imperatore proditum eſt, eum primo indigenas, tum inter exteros Henricum Valeſium, velut amicum, a qvo ſibi non metueret, reipublicae Polonorum commendaſſe.

LX. Alienati qvidem tunc Auſtriorum animi, ſed communis metus vinculo deinceps iterum inter ſe colligati, ſua et Chriſtiani orbis cauſa molem impetumqve barbarorum ſuſtinuerunt. Qvare Ioannes III. renovato Iagellonidarum foedere, e republica eſſe cenſuit, non relinqvere perdendam barbaris Hungariam, qvippe ita ſitam, ut communem cum Polonia fortunam habeat, et iisdem belli caſibus obiiciatur. Cauſa una, periculum commune, ſtudium ſecuritatis par, neceſſitas aeqvalis, fiduciam ſinceri foederis afferunt, praeſertim cum eo

Rege, qvi pro ſtatu reipublicae, atqve ingenio civium, et conditione aerarii, ac temperamento belli ſocialis non facere provincias, ſed defendere inſtituit, et conſiliis viribusqve aeqva poteſtate coniunctis arma capeſſit, et finium vicinitatisqve ratione ducitur, et pacti etiam religione tenetur. Profanum eſt, nemini fidem obliganti credere, et perire malle, qvam ſalutis ſuae cauſa admittere copias externas. Alcibiades qvidem ait, per auxilia ad defenſionem ſubmiſſa paraſſe imperium, et creviſſe Athenienſes, *Thucyd. lib. VI.* Sed magna utrinqve diſſimilitudo intercedit, et ſaepe alibi nocet, qvod alibi expedit, nec idem omnibus conducit, et temporum imperiorumqve diverſa facies ſubinde res mutat. Nihil temere mutabunt ſocii, qvi non collocantur in praeſidiis munitarum urbium, atqve extra arces et propugnacula conſiſtunt, et ſimul ac praeſto ſunt, ad inſtruendam aciem educuntur, belloqve confecto, numeratis ſtipendiis, in regiones, unde venerunt, remittuntur. *Chr. Forſtnerus in centur. hypomn. II.*

LXI. Sane in rebus dubiis, qvae ancipites exitus habent, cauto opus eſt, neqve uni ex ſociis tantum concedi oportet, ut ſpecie auxilii invadere rempublicam poſſit, qvod de Alenzonio Belgis ſuggerebat Eliſabetha. *Reid. annal. II.* Obſtabat externo Duci aemulatio Anglica, et fortunae imperiiqve converſio timebatur. Non aliter in bello evenit, qvum ſocii, ingenio inſtitutisqve diverſi confluunt, qvi non facile ſinent, ut unus aliqvis arma in ſocium vertat, et hoſtile aliqvid moliatur. De cetero tamen adverſus communem hoſtem uno animo capere conſilium, et belli ſocialis munia obire poſſunt, et utiliter ſolent, cum imperium militare apte diſpenſatur. Qvae ratio qvoqve valet in conſtituendis urbium praeſidiis, et felici rerum ſucceſſu explorata eſt, atqve a F. Belgis, et aliis populis etiamnum, ſed inprimis in regionum limite, uſu probatur. *Auctor commentarioli de ſtatu F. Belg. cap. VI. §. 9.*

LXII.

LXII. At qvo pacto ſociorum ſubſidio venientium rationibus conſulatur, difficile magis impeditumqve eſt, dum experiendo conſtat, ſocios plerunqve, ſublato periculo, opinione citius, diſſolvere foedera, nec ſtare conditionibus mutuo conventis. Qvam in rem multa exempla ſuppetunt, qvae a Gvicciardino et Thuano memorantur. Simul eo ſpectat *Iacobus Zevecotius obſ. ad Florum lib. I. cap. 17.* Nusqvam tuta fides, et ideo circunſpectione opus eſt, nec ulla ratio tam ſpecioſa videri debet, ut vel religionis obtentu dedecus admittat, foedusqve rumpatur. Qvod homines ſacri ordinis in Daventria cupiebant, perqve epiſtolam generales Belgii ordines obſecrabant, Rupellanis laborantibus auxilia mitterent, nec tam oculos in foedere cum Rege Francorum, qvam in Dei religionisqve cauſa defigerent, *apud Iacob. Revium in hiſtoriae Daventrienſis lib. VI.* ſed reiecta ſunt hae obteſtationes, qvibus artes fidei frangendae tegebantur, ut intelligerent, ius foederum inter Principes et respublicas nulla iuris ſpecie, nullo religionis colore eſſe violandam. Nec modo iuſtitia, ſed etiam utilitas a conſilio iſto aberat, qvando aliis tunc conſiliis inſiſtebant Belgae, et foedere Francico libertatem ſuam tuebantur.

LXIII. Qvi praeterita ingerunt, ſaepe de bello ſociali, qvod ſuperioribus annis adverſum barbaros geſtum eſt, loqvuntur, et curam eius perſeqvendi imprudenter omiſſam fuiſſe conqveruntur. Editae ſunt ſchedae, in Caeſarem iniqvae et contumelioſae, qvas refellere ſupervacuum exiſtimo: cauſas multi probabiles, pauci veras attingunt. Sed ratione et iudicio factum eſt, qvod Hungarorum ſtudia diviſa, et Francorum auxilia ſuſpecta eſſent, unusqve in auguſta domo, et idem coelebs exiſteret, qvi Turcas pacem poſcentes irritare nollet, haud ignarus incertorum belli caſuum, qvibus maximae ſaepe fortunae in diſcrimen offeruntur. Non haec ſola cura fuit,

cum Rex Hiſpanus affectae aetatis, huiusqve filius impubes, Belgiumqve Hiſpanum praevalido armis vicino impar, eam qvoqve Caeſaris ſolicitudinem intenderent, ut ſapienti conſilio, et facta induciarum pactione, vires cognato et imperio profuturas ſervaret. Nam ubi nova pericula circumſtant, ancipitesqve motus, tentatis Procerum animis, timentur, atqve indicia magni et formidabilis apparatus ſe produnt, vires et auxilia in promptu habenda ſunt, cum ſera defenſio plerunqve inutilis, patientia autem pro ignavia, aut certe *pro imbecillitate* habeatur, *ut fictus Ibburranes cenſet apud Ioannem Barclaium Arg. l. II.* Nec melius ſibi conſulunt, qvi non prius, qvam cum infeſtantur, novos, et ex qvavis turba collectos exercitus parant, qvos non multum ab inertis vulgi multitudine differre, pronunciat *Gvicciardinus l. XVIII.*

LXIV. Prudentis eſt videre, qvod utile ſit, et cavere, qvae noceant, ac tempeſtive extruere aggeres, priusqvam eluvio obruat, et antevertere tempeſtates, qvae magnos ſubitosqve imbres effundunt, *apud Thomam Roccabellam in Princ. practico.* Caute Leopoldus, nec alieni avidus, et ſuorum retinens, a Danubio usqve proſpexit ad Rhenum, et in utrumqve limitem oculos direxit, et eventura cogitatione praecepit, atqve adeo in tempore ſe ad auxilium comparavit. *Adam Ebertus relat. XXX. ex Parnaſſo: inprimis nervoſe Samuel Puffendorffius introduct. in imper. Europ. cap. 8. de Germania.* Qvare in militare ingenium convenit, qvod Dictator Romanus dixit, non praeviſa et cogitata, ſed ex tempore ſuſcepta felicius evenire, *Plutarchus in Sulla, qvorſum ſpectat Thucydides lib. I. et Curtius VII. 7. ac ibidem in not. politic. Io. Loccenius.*

LXV. Poſt bella vis imperii ſe magis exerit, regnantiumqve auctoritas cum viribus creſcit, novisqve potentiae ſubſidiis munitur. Cato olim cum de bellis, qvae Gaius Caeſar geſſerat, cognoviſſet, libere locutus cenſuit, non Britannos, nec

Gal-

Gallos, adverſum qvos pugnaverat, ſed Caeſarem pop. Rom. eſſe formidandum. *Plutarchus in Catone Minore.* Hoc fraeno Octavius Auguſtus, ſummotis Antonii armis, Romanos in ordinem redegit, populumqve in provinciis ab omni potentia excluſit, *ut ex Dione liqvet.* Noſtra memoria Fridericus III. Danorum Rex, bello ex temporum neceſſitate confecto, plus obtinuit, qvam amiſit, ſi pluris eſt, plenam hereditariamqve regni poteſtatem, qvam plures provincias obtinuisſe. *Chr. Ad. Thuldenus ennead. II. lib. III. Io. Iuſt. VVinckelmannus hiſt. Oldenb. part. V. cap. 1.* Ludovicus XIV. pace apud Gelros facta, fortiſſimum domandi Hugonottos remedium invenit. Nempe inviſa dominantibus libertas, qvi tantum ſubiectos ſibi habere cupiunt, et contra morem obſeqvii illos facere exiſtimant, ſi de fide factisqve ſuis loqvantur, qvaſi id agant, ut exprobrent, aut Regum prope ſocios ſe ferant, qvae ſuſpicio in Franciae Regum animis diu inſedit, et data poſt occaſione, Hugonottos afflixit: qvos Eliſabetha fovendos cenſuit, et propter ſacra communia fratres ſuos appellavit, ut refert *Gulielmus Dondinus lib. III. de rebus ab Alexandro Farneſio geſtis.*

LXVI. Ex iure imperii proficiſcitur ratio, qvamobrem in cives ad obſeqvium redeuntes non decernatur triumphus, ne mos belli, qvi ad hoſtes pertinet, profanetur. Qvare Ioannes Caſimirus, mutatis ad poenitentiam *Confoederatorum* animis, nulla ſcloporum tormentorumqve ſolennia adhibuit, ne novo et indecoro exemplo de civibus triumphare videretur. *D. E. an. MDCLXIII.*

LXVII. Illud qvoqve compertum eſt, per occaſiones rerumqve ſucceſſus multa fieri, multa deſtinari, qvae ante bellorum motus ne in animum qvidem imperantibus venerunt. Hoc nuper iſta regna experta ſunt, qvorum proceres, non tempeſtivo ad bella hortatu, ſuam et priſtinam reipublicae con-

condirionem inſigniter commutarunt. Olim Romani, cum ſuo iure regi poſſent, non moderati moris licentia eo devenerunt, ut alieno arbitrio obſeqverentur. Ita cogitata recidunt fere in ſuos auctores, et *vulnera qvaedam curatione reſcinduntur*, id qvod Sullanis temporibus evenit, *Florus lib. III. cap. 23.* Nunqvam aetate Ferdinandi II. tota Germania fuiſſet commota, nunqvam omnes *Proteſtantes* ſimul inſurrexiſſent, ſi pro conditione Reipublicae, et animorum habitu remedia mitiora extitiſſent, ſi proſcriptiones et religionis edicta non maiora patriae vulnera aperuiſſent, qvae cum non caute tractarentur et aſpere, mox vehementius refricari coeperunt. Poſtea rebus pace confectis, inviſa dominatio, et ſervitutis metus, et belli civilis mala ſublata ſunt, ac aeqvis reipublicae legibus ſtudia partium ceſſerunt: domi qvies et diu firmata libertas adhuc praeſidium habent, niſi qvod externa potentia difficultates obiicit, et cura tuendi limites ſupereſt, qvem nuper barbari, ſed non inulti, ruperunt, et ab urbe Auguſta, qvae fortiter obſidionem pertulit, reiecti, collatisqve ſignis repulſi, cladis ignominiam ſibi, fugae memoriam poſteris, Caeſari ſociisqve victoriam, aeterna laude dignam reliqverunt. Sive autem hoc inclinantis barbarorum imperii, ſive degenerantis eorum fortitudinis indicium omenqve capiatur, profecto Dei providentia conſtitutum eſt illud rei Chriſtianae propugnaculum, ut in eo Solymanni gloria obſoleſcat, et Mahometis IV. fortuna, exuto caſtris exercitu, ibi haeſitet, atqve omnes adeo ferociſſimorum hoſtium conatus viresqve iſto in loco opportune et auſpicato frangantur.